

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Савчук О.А., Вольвач І.Ю.

У статті розглянуто особливості регіональної спеціалізації економіки України, підкреслюється переважний вплив розвитку аграрного сектора на формування валового регіонального продукту, висвітлюються проблеми розвитку АПК в Україні та шляхи їх подолання.

Постановка проблеми. Макроекономічна стабілізація як частина ліберальної політики України повинна була встановити бюджетні обмеження для уряду і центрального банку щодо збільшення грошової маси. Бюджетні обмеження та вільні ринкові ціни мали сприяти зміні поведінки приватних фірм відносно структури своїх інвестицій у виробництво споживчих товарів насамперед, а ті, в свою чергу, сприяли б ефективному розподілу обмежених ресурсів. Але, навпаки, в українській економіці відбулися колосальні структурні перекоси. Сьогодні у розвитку національної економіки спостерігається низка негативних явищ: посилення монополізму; непристованність переважної частини вітчизняних виробників до міжнародної конкуренції; падіння конкурентоспроможності вітчизняної промисловості; невідповідність структури національної економіки потребам внутрішнього ринку; невеликі міста і сільські населені пункти позбавлені економічної бази – містоутворюючих підприємств; низька (близько 13%) частка аграрно-промислового комплексу у валовій доданій вартості країни, при тому, що соціальне значення сільськогосподарської галузі полягає в забезпеченні життєдіяльності третини населення країни та як незамінного виробника продуктів харчування і сировини для переробної промисловості.

Економічне зростання в Україні відбувається на тлі поглиблення структурних та регіональних диспропорцій реалізації ресурсного потенціалу країни. Одним із головних проявів зазначених диспропорцій є суттєві відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку між регіонами, що відображаються насамперед через показники валового регіонального продукту (ВРП).

Аналіз досягнень і публікацій по темі. ВРП як основний макроекономічний показник, який слугує індикатором

конкурентоспроможності та економічного розвитку окремих регіонів України, було впроваджено з 90-х років з початком дії міжнародного стандарту СНР-93. Зараз в Україні регіональні розрахунки діють на першому рівні адміністративно-територіального розподілу за 27 територіями, серед яких виділяють Автономну Республіку Крим (АРК), 25 областей та 2 міста (Київ та Севастополь).

За своїм економічним значенням і способами розрахунку показник „валовий регіональний продукт” подібний „валовому внутрішньому продукту” [1]:

- ВВП та ВРП використовують як показники ефективності економічної системи, відповідно на національному та регіональному рівнях;

- показники розраховують виробничим, розподільним методом та методом кінцевого використання;

- компоненти показників виражають сукупну вартість кінцевої продукції галузей реального сектора економіки та нематеріальних послуг.

Однак сума ВРП не дорівнює ВВП країни, оскільки не включає неринкові послуги, які держава надає суспільству у цілому. Значна частина ВВП, а отже і ВРП не враховується офіційною статистикою через існування тіньового сектору економіки, за оцінкою спеціалістів відхилення складають приблизно 15-20% [2].

Ціль статті полягає у визначенні впливу регіональної спеціалізації на формування ВРП.

Виклад основного матеріалу. Рейтинг регіонів за рівнем подушового ВРП показує нерівномірність розвитку окремих територій України (рис.1).

З рис.1 видно, що тільки в п'ятих регіонах України ВРП на душу населення перевищує середній рівень по Україні. Розрив між максимальним (м.Київ) і мінімальним (Чернівецька область) значенням подушового ВРП складає майже вісім разів. До лідерів відноситься м.Київ, промислові регіони – Дніпропетровська та Донецька області, а також Полтавська та Київська області. Майже у половині областей України показник на третину нижчий за середньоукраїнське значення.

Сучасні дослідження показників ВРП зосереджені на виявленні пропорцій, які впливають на його формування. За визначенням Р. І. Шніпера до таких пропорцій можна віднести: загальноекономічні, структурні, соціально-економічні, економіко-демографічні, економіко-екологічні, фінансово-економічні [1].

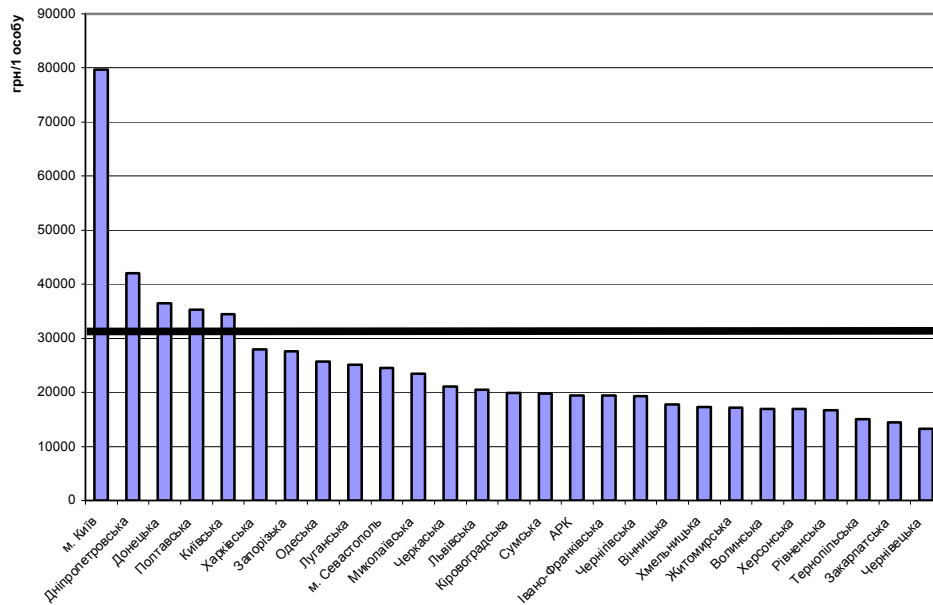

Рис.1. Рейтинг регіонів України за показником ВРП, 2011 р. [3]

Регіональні диспропорції значною мірою є наслідком структурних диспропорцій економіки України.

Галузева структура виробленого ВРП та динаміка її зміни дозволяють оцінити місце регіону в територіальному поділі праці, охарактеризувати спрямованість структурно-інституціональних змін у регіональному господарстві, визначити тенденції зростання виробничої сфери або сфери послуг.

Для оцінки рівня спеціалізації території як питомої ваги галузі на певній території до питомої ваги цієї галузі в країні, можна використати відповідний коефіцієнт:

$$K_c = \text{ВПВГТ} / \text{ВПВГК},$$

де K_c – коефіцієнт рівня спеціалізації території;

ВПВГТ – питома вага галузі території у виробництві продукції;

ВПВГК – питома вага галузі країни у виробництві цієї ж продукції.

Розрахунки коефіцієнтів регіональної спеціалізації наведені у табл.1.

Таблиця 1

Коефіцієнти регіональної спеціалізації

	Області	Сільське господарство	Промисловість	Послуги
1	АРК	1,390	0,768	1,064
2	Вінницька	2,568	0,734	0,860
3	Волинська	2,022	0,593	1,048
4	Дніпропетровська	0,519	1,681	0,685
5	Донецька	0,414	1,609	0,749
6	Житомирська	1,956	0,825	0,922
7	Закарпатська	1,658	0,749	1,025
8	Запорізька	1,020	1,414	0,749
9	Івано-Франківська	1,484	0,902	0,967
10	Київська	1,635	0,704	1,056
11	Кіровоградська	2,271	0,835	0,856
12	Луганська	0,560	1,813	0,599
13	Львівська	1,218	0,708	1,133
14	Миколаївська	1,847	0,846	0,931
15	Одеська	0,970	0,597	1,246
16	Полтавська	1,397	1,462	0,649
17	Рівненська	1,842	0,975	0,855
18	Сумська	1,579	1,200	0,771
19	Тернопільська	2,330	0,550	1,016
20	Харківська	0,774	0,823	1,149
21	Херсонська	2,824	0,629	0,874
22	Хмельницька	2,208	0,741	0,925
23	Черкаська	2,270	0,960	0,782
24	Чернівецька	2,313	0,469	1,067
25	Чернігівська	2,252	0,846	0,854
26	м. Київ	0,002	0,276	1,621
27	м. Севастополь	0,011	0,693	1,371
	Середній рівень по Україні	1,531	1,436	0,956

Кластеризація за коефіцієнтами регіональної спеціалізації, дозволила виявити три групи регіонів:

1) аграрні (до них увішли: Херсонська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Тернопільська, Чернівецька, Хмельницька, Чернігівська, Волинська, Житомирська, Рівненська, Миколаївська, Київська, Сумська та Закарпатська області);

2) промислові (Луганська, Дніпропетровська, Донецька та Полтавська області);

3) регіони, що спеціалізуються на послугах (м.Київ, м.Севастополь, АРК та Одеська, Харківська, Львівська, Чернівецька, Київська, Волинська, Закарпатська, Тернопільська, Івано-Франківська області).

Згідно із середнім коефіцієнтом регіональної спеціалізації (табл.1) економіку України можна вважати переважно сільськогосподарською (1,531), а у якості головного ресурсу національної економіки виступає земельний ресурс (44,4%), який розподіляється переважно між Поділлям (76%), Причорномор'ям (69,1%), Київським Придніпрів'єм (61,9%) та Лівобережним Придніпрів'єм (61,9%). Мінеральні та водні ресурси національної економіки складають відповідно 28,3 і 27,3 відсотки [4, с.10].

В Україні державне розуміння належної підтримки відтворення сільського господарства і сільських територій утверджується дуже повільно. Ресурсний потенціал АПК, в основі якого високопродуктивні землі та сприятливі агрокліматичні умови, далеко не вичерпаний [5].

Досі не вдалося розробити ефективний економічний механізм ринкового господарювання, тому державна підтримка була забезпечена в частині стимулюючої фінансово-податкової політики, яку було відтворено через фіксований податок тільки по податку на додану вартість та компенсацію частки відсотка за кредитами. Але через фінансову кризу та зобов'язання України перед СОТ щодо обмеження обсягів державної підтримки сільськогосподарських виробників, ці здобутки перебувають під загрозою.

Економічна теорія та світова практика використовує як основний регулятор економічних відносин норму прибутку. Саме він сьогодні робить вигідним, з точки зору економічного господарювання, вкладати інвестиції у розвиток, насамперед, банківської системи України, мобільного зв'язку і тільки потім – промисловості. Сільське господарство має у середньому норму прибутку на рівні 1,3% [6, с.5].

У регіонах державне регулювання розвитку АПК повинно зводитися до прогнозів його розвитку і розробки механізму регулювання

територіально-галузевих пропорцій. В умовах переходу до формування ринкових відносин виділяють три основні напрями загальної стратегії державного регулювання регіональних АПК:

а) територіальний розподіл вигідних для виробників державних контрактів на поставку продукції;

б) дії, спрямовані на прискорення розвитку сільськогосподарських регіонів;

в) виділення спеціалізованих регіонів експортної орієнтації [4, с.5].

В аграрній галузі України спостерігаються неконтрольовані процеси надконцентрації земельного капіталу. За різними оцінками зараз створено і функціонує понад 106 високоінтегрованих формувань – агрохолдингів [6, с.10], які виробляють конкурентоспроможну сільськогосподарську продукцію за рахунок використання ефекту масштабу. Але такий шлях організації агропромислового виробництва веде до посилення соціального напруження на селі оскільки спричиняє вивільнення зайвих працівників і зростання рівня безробіття.

Більш соціально спрямованими і рівнозначними з агрохолдингами за конкурентоспроможністю є кластерні організаційно-управлінські формування [6, с.11]. Висока ефективність кластерів забезпечується за рахунок використання конкурентних переваг територій та завдяки прямим зв'язкам між учасниками формувань.

Досягти конкурентних переваг у сучасних умовах можуть лише ті агропідприємства, що дотримуються курсу на всебічну інноваційну модернізацію на всіх етапах господарської діяльності. Впровадження високих технологій в галузі сільського господарства і переробної промисловості, відноситься до стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні [6, с.11].

Виділення поряд із сільськогосподарським виробництвом переробної промисловості є відзеркаленням державної підтримки щодо стимулювання переробки сільськогосподарської сировини у готову до споживання продукцію. Протягом останніх років революційні зміни відбулися у технології виробництва сільськогосподарської продукції, особливо в рослинництві, що значно вплинуло на рентабельність продукції та її конкурентоспроможність на світових ринках [7, с.20] (рис.2).

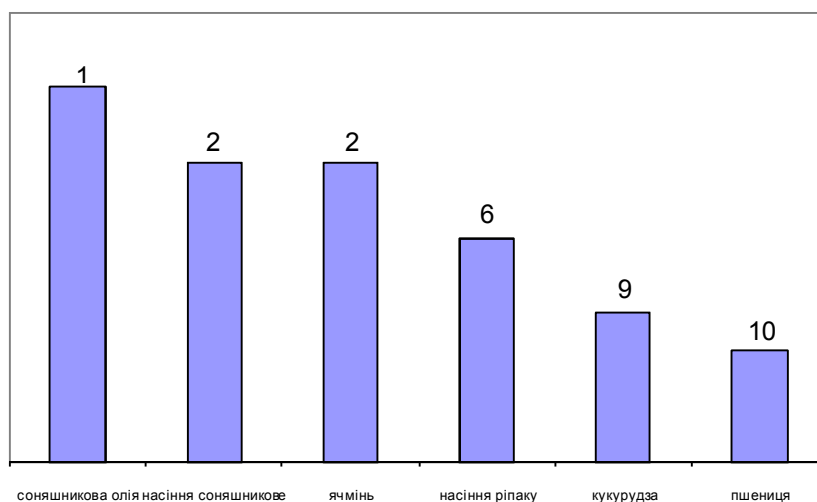

Рис. 2. Прогноз рейтингу місця України у виробництві основних сільськогосподарських культур у світі в 2011 р. [7, с. 20]

Продаж зерна комерсантам під майбутній врожай не завжди вигідно господарствам, але вибору немає. Часто ціна, яку пропонують комерсанти, значно нижче тієї, яку зможуть заплатити державні заготівельні організації або яка буде на біржових аукціонах (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень середньозважених цін на біржових аукціонах на основні види сільськогосподарської продукції станом на 09.04.12 р.

Вид продукції	Закупівельні ціни, грн/т.				
	Поточна дата	Зміна у відсотках до			
		минуло-го року	минуло-го місяця	минуло-го тижня	попереднього дня
Пшениця 3 кл.	1767	87	101	100	100
Пшениця 4 кл.	1678	87	101	100	100
Пшениця 6 кл.	1632	86	101	100	100
Жито гр.А	1629	56	100	100	100
Кукурудза	1748	90	102	100	100
Ячмінь 3 кл.	1684	86	101	100	100
Соняшник	3873	84	102	100	100
Соя	3715	96	107	101	101
Гречка	4932	-	101	100	100

Щорічно аграрники перед посівною кампанією вимагають у Кабінета Міністрів повного кредитування на пільгових умовах. Однак практика свідчить, що державне кредитування посівної кампанії з року в рік запізнюється.

У формуванні ринку зерна і цін, як і раніше, важливу роль відіграють заготівельні організації. Державне замовлення є гарантованою і стабільною часткою суспільного попиту, тому підтримувати його на оптимальному рівні вигідно і для зерновиробників, і для держави. Багаторічні контракти з державними структурами більш вигідні, ніж щорічні. Вони дозволяють прогнозувати обсяг робіт і засоби для реалізації продукції.

Світова і вітчизняна практика показує, що зерно, як ринковий продукт, постійно зберігає і навіть нарощує своє валютне наповнення. Насамперед, Україна повинна орієнтуватися на дефіцитність зернових ринків країн СНД та інших країн, для наповнення яких необхідно подолати кризовий стан у зерновиробництві, гарантувати щорічний валовий збір не менше, ніж 40-45 млн.т.на рік.

Висновки. Розвиток аграрного сектору України за рахунок створення кластерних організаційно-управлінських формувань, всебічної інноваційної модернізації усіх етапів господарської діяльності сільськогосподарських підприємств та державної підтримки галузі буде сприяти підвищенню соціально-економічного розвитку переважної кількості регіонів України та зростанню їх валового регіонального продукту.

Література

1. Ляшевська О.Формування пропорцій сталого економічного розвитку регіону // Держава і ринок. -2011 - С.162-166
2. Кухта П. ВРП регионов Украины в соотношении к ВВП Украины. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://econoblog.com.ua>
3. Статистичний збірник „Регіони України” 2012. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Зебель М.В.Наукові засади розвитку агропромислового виробництва в сучасних умовах//Економіка АПК.–2011.-№1.–С.3-11.
5. Доповідь Президента Національної академії аграрних наук академіка НААН М.В.Зубця [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uaan.gov.ua/news.php?id=703>

6. Присяжнюк М., Саблук П., Кропивко М. Про необхідність і напрями поглиблення аграрної реформи // Економіка України. – 2011. - № 4. – С.4-16.

7. Яців І.Б. Конкурентні відносини в системі аграрного землекористування // Економіка АПК. – 2011. - №4. – С.15-21.

Abstract

Savchuk O. A., Volvach I.Y.

Problems of regional specialization of national Ukrainian economy

The article discusses the features of regional economy specialization of Ukraine, emphasizes the dominant influence of the agricultural sector in the formation of gross regional product, highlights problems of Ukrainian agriculture and ways of its overcoming.